

Onderwijs in gemeenschapsinstellingen en gesloten federale centra

Marc Trips¹

Jongeren in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum hebben zowel behoefte aan hulp, als aan onderwijs. Waar in de samenleving de discussie vaak start over de grens waar de draagkracht van het onderwijs wordt overschreden en welzijn het best overneemt, trachten we in de gemeenschapsinstellingen en gesloten federale centra te vertrekken van één handelingsplan dat vorm geeft aan een aanbod dat gericht is op de jongere binnen al zijn levensdomeinen; inclusief onderwijs en werk.

Opdracht

Opgroeien loopt niet altijd van een leien dakje. Jongeren kunnen omgaan met moeilijke situaties en er een gepaste oplossing voor bedenken. Soms komen jongeren echter met situaties in aanraking waar ze geen oplossing voor hebben. Misschien hebben ze problemen thuis, mogelijk hebben ze een misdrijf gepleegd. Jongerenwelzijn probeert deze jongeren een uitweg te bieden.

De gemeenschapsinstellingen maken deel uit van Jongerenwelzijn. Ze bestaan uit een centrale administratie en twee grote buitendiensten, namelijk gemeenschapsinstelling De Zande en gemeenschapsinstelling De Kempen. Deze bestaan elk op hun beurt uit twee campussen. Daarnaast verstrekt de afdeling Gemeenschapsinstellingen een welzijns- en onderwijsaanbod aan de -18-jarigen in de gesloten federale centra van Everberg en Tongeren.

De gemeenschapsinstellingen en het Vlaamse team binnen de gesloten federale centra hebben tot taak opdrachten uit te voeren zoals bedoeld in art. 47 van het decreet van 7 maart 2008 inzake de bijzondere jeugdbijstand en de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming. Zo staan zij in voor het onthaal, de oriëntatie, de observatie en de open en gesloten begeleiding en onderwijs van door de jeugdrechter geplaatste jongeren tussen 12 tot 18 jaar oud (eventueel verlengbaar tot 20 jaar). Het gaat daarbij om jongeren die in een problematische opvoedingssituatie verkeren of die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd.

De interne onderwijsverstrekking door de gemeenschapsinstellingen en gesloten federale centra wil bijdragen tot een optimale re-integratie na de vrijstelling door de jeugdrechter. Het onderwijsaanbod streeft een zo groot mogelijke individualisatie na en tracht de bestaande programma's - aansluitend bij studierichting en -jaar van de jongere - te benaderen².

Peilers

Contextgericht werken

Een opname van een jongere in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum betekent voor hem of haar een breuk op velerlei vlak. Wat betreft onderwijs wordt de schoolloopbaan

¹ Met dank voor de commentaren die ik kreeg van Bieke Leysen, Lisselotte Lowagie, Sevda Unlu, Luc Van Craenenbroeck (zie contactgegevens).

² Besluit van de Vlaamse Regering van 27 juni 1990 waarbij de voorwaarden worden vastgesteld waaronder in bepaalde Gemeenschapsinstellingen voor observatie en opvoeding en in onthaal- en oriëntatiecentra en in de observatiecentra, ressorterend onder de bijzondere jeugdbijstand, aan de leerplicht kan worden voldaan.

doorbroken, valt begeleiding vanuit het CLB stil en vervalt de brede zorg waarmee individuele leerkrachten, leerlingbegeleiders, enz. hem omringen. Bij de begeleiding van onze jongeren hebben we aandacht voor al deze breukpunten en het is onze taak deze terug op de rails te krijgen. Daarom nemen we contact met de leerling, zijn ouders of steunfiguren, zijn school en zijn CLB met als oogpunt te exploreren hoe er samengewerkt kan worden om te komen tot "Eén kind, één plan!" met in het achterhoofd de terugkeer van de jongere op school (of elders).

Ervaringsleren – de leercyclus van Kolb

Het onderwijstraject van de jongere volgt de leercyclus van Kolb. Onderwijsdoelen worden gesteld, er wordt samengewerkt om deze onderwijsdoelen te realiseren. Binnen dit proces worden er ervaringen opgedaan, die geëvalueerd worden in functie van de gestelde onderwijsdoelen en/of de terugkeer naar school; de onderwijsdoelstellingen worden in functie van deze evaluatie bijgesteld, enz. De jongere doet dit of wordt hiertoe gestimuleerd op het niveau van zijn leren, de leerkracht doet dit op het niveau van zijn lesaanbod en de onderwijsdoelstellingen die hij ermee nastreeft en de leerlingbegeleider bewaakt het totale onderwijsaanbod en de samenwerking met de school en/of het CLB.

Welbevinden en betrokkenheid staan centraal. Zeker bij leerlingen uit een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum die na een carrière van schoolse tegenslagen, mislukkingen en verwijderingen, gedemotiveerd de school de rug hebben toegekeerd, zonder realistisch beeld van hun vaardigheden en toekomstmogelijk- of -moeilijkheden.

Patterson

In termen van pedagogische vaardigheden komen alle 5 vaardigheden volgens Patterson aan bod; weliswaar op verschillende vlakken. Wat betreft het gedragsmatige ligt de nadruk op de sturende functies: 'grenzen stellen' en 'monitoren' om de jongeren de geldende regels te leren aanvaarden, er zich volgens naar te gedragen en de leerkracht te leren respecteren. In het didactisch handelen van de leerkracht en de leerlingbegeleider komen de ondersteunende functies aan bod: vanuit een 'positieve bekrachtiging' van de competenties van de jongere, vanuit een 'positieve betrokkenheid' bij de jongere, zijn interesses en toekomstwensen en vanuit een houding van 'samen problemen oplossen' komt men tot een onderwijstraject waarvoor de jongere gemotiveerd is om zich in te spannen.

De jongeren vanuit schooloogpunt

De onderwijsloopbaan van de jongeren die in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum terechtkomen, is zeer divers.³ Jongeren uit het buitengewoon secundair onderwijs zijn er oververtegenwoordigd, evenals dezen uit het beroeps secundair onderwijs, de deeltijdse leersystemen en de schoollozen. Meer dan 80 % van de jongeren kent 1 jaar schoolachterstand, de helft daarvan zelfs 2 jaar of meer.

Het hervatten van de schoolloopbaan na een verblijf in de gemeenschapsinstelling of het gesloten federaal centrum blijkt niet vanzelfsprekend. Eén derde van de jongeren gaat nadien niet langer naar school. Sommigen zijn naar het buitenland vertrokken of verblijven in de gevangenis, anderen volgen een hulpverleningstraject waarbij schoollopen (nog) niet mogelijk is. Het merendeel van de groep die niet terugkeert naar school is echter niet langer leerplichtig en verlaat ongekwalificeerd de instelling en het onderwijs. Twee derde van de jongeren keert terug naar school, waarvan twee derde naar hun

³ *Verslag 2008/2010 Verbindingsfunctionarissen. Deel 4: Onderwijskenmerken & Opgvolgingsonderzoek. Intern document. 19 april 2010.*

school van herkomst en één derde naar een andere school (meestal omwille van een lopende tuchtmaatregel). Enkele schoollozen vatten ook terug het onderwijs aan.

'De schoolloopbaan van de meeste leerlingen die opgenomen worden in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum, is in gevaar of vereist op zijn minst verhoogde aandacht. Een langdurige opname vormt daarenboven een bijkomende risicofactor op vroegtijdig schoolverlaten en ongekwalificeerde uitstroom...'

Het onderwijsaanbod

Jongeren die in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum zijn geplaatst, volgen in principe daar school. Het lesprogramma bestaat uit algemene vorming, al dan niet aangevuld met een praktische vorming. Het doel van het onderwijs is hen zoveel mogelijk te ondersteunen en hen die vaardigheden en attitudes bij te brengen zodat we ze op weg helpen terug stappen te zetten naar een plek in de maatschappij. Dit onderwijsaanbod is zoveel mogelijk op maat van elke leerling en wordt afgestemd op specifieke noden of problemen die de leerlingen met zich meedragen. Het houdt rekening met de interesses van de leerlingen en helpt hen hun talenten te ontplooiën. Het vraagt extra inspanningen van onze leerkrachten die de leerstijl van iedere leerling moet aftoetsen om er zijn onderwijsstijl en didactisch optreden op af te stemmen. Onderwijs is ten slotte maar één aspect uit de leefwereld van de leerlingen. Het afstemmen van het gehele aanbod binnen een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum op de zorgbehoeften binnen alle levensdomeinen van de leerling is daarom essentieel.

Het onderwijstraject dat de leerling doorloopt tijdens zijn verblijf in een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum, wordt bepaald op basis van zijn schoolloopbaan, zijn vaardigheden en attitudes en zijn toekomstperspectieven. Motivatie en positieve leermomenten staan centraal; evenals werkattitudes en zelfstandigheid. Bij Nederlands-onkundigen vergroten we hun kansen op re-integratie in de maatschappij door hen maximaal de Nederlandse taal aan te leren. Ten slotte zijn er jongeren die omwille van een cognitieve achterstand, gedragsmoeilijkheden of psychologische moeilijkheden een individuele aanpak vereisen.

Wordt een jongere voor een time-out in een gemeenschapsinstelling geplaatst, dan blijft de voorziening waarvan de jongere komt en naar teruggaat de contacten met de school onderhouden.

Leerlingen van twee specifieke leefgroepen binnen de gemeenschapsinstellingen volgen een apart traject. Binnen de onthaalleefgroep is het objectief van het onderwijs om de jongeren te screenen om een onderwijstraject uit te tekenen. Bij de jongeren die in deze leefgroep afgezonderd werden, wordt getracht terug hun aandacht en medewerking te verkrijgen. Jongeren binnen een time-out-leefgroep lopen vast in hun hulpverleningstraject en hebben nood aan reflectie en een adempauze. Rond examenperiodes gaat er voor alle – dus ook voor deze – leerlingen specifieke aandacht naar het kunnen deelnemen aan hun examens.

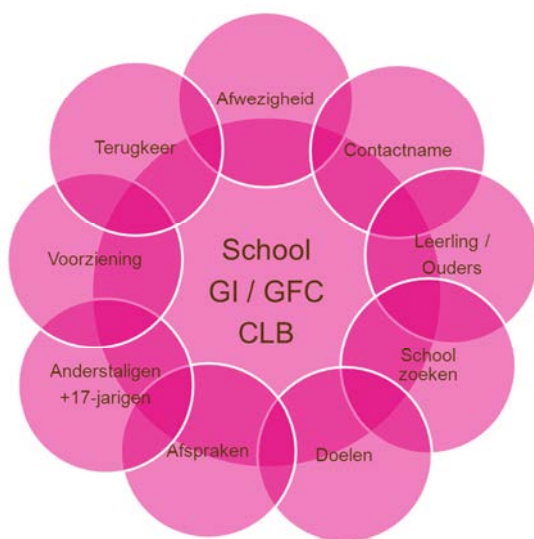
Om deze doelstellingen te realiseren, worden er dagelijks lestijden ingericht. De algemene vorming bestaat voornamelijk uit taal, wiskunde, maatschappelijke vorming, sociale vaardigheden, informatica en lichamelijke opvoeding. De praktische vorming verschilt van campus tot campus. We trachten een aanbod uit te bouwen dat aansluit op de schoolse opleidingen die het merendeel van de leerlingen volgen vóór hun plaatsing. Hierin slagen we echter niet altijd.

Tijdens schooljaar 2011-2012 werd dit onderwijs binnen de gemeenschapsinstellingen doorgelicht door de onderwijsinspectie. Een neerslag hiervan is terug te vinden in de onderwijsspiegel 2012⁴.

Uitzonderlijk kunnen jongeren vanuit de gemeenschapsinstelling schoollopen in hun eigen school of een school in de buurt van de instelling en/of ze mogen gaan werken. Dit mits advies van de instelling omdat deze stap past in hun hulpverlenings- en onderwijstraject en mits het fiat van de jeugdrechter.

Samenwerking

Het onderwijs binnen de gemeenschapsinstellingen of de gesloten federale centra vormt veelal een kleine schakel in het gehele vormingstraject van de leerling. We wensen daarom ook de continuïteit in deze schoolloopbaan van de jongere te verzekeren of deze terug op de rails te zetten. Een samenwerking met de school en/of het CLB is essentieel om dit te doen. Visa versa worden de school en/of het CLB op de hoogte gehouden van de evoluties van de jongere, zodat zij na het verblijf van de jongere in de gemeenschapsinstelling of het gesloten federaal centrum de draad gewoon weer kunnen oppikken.

Aangezien het publiek in de gemeenschapsinstellingen of de gesloten federale centra zeer divers is, is het niet mogelijk een universeel onderwijsaanbod te ontwikkelen. Daarom gaan we handelingsgericht te werk. Enkel zo is onderwijs op maat mogelijk. Bij de opname contacteren we de school om zoveel mogelijk informatie over de leerling te verzamelen en trachten we samen te komen tot een algemene onderwijsdoelstelling die geformuleerd wordt in het handelingsplan van de jongere in de gemeenschapsinstelling. Deze vormt een gedeelde beslissing

tussen alle betrokken partners: de leerling zelf, zijn ouders, de school, het CLB, de hulpverlening en het onderwijs binnen de gemeenschapsinstelling. Vervolgens trachten we te komen tot afspraken hoe iedereen kan bijdragen aan de realisatie ervan. Vooral de ouders trachten we te betrekken in het schoolgebeuren. Deze aanpak biedt immers de meeste garantie op succes na de vrijstelling.

We willen de jongere een band laten behouden met zijn school. Hij blijft betrokken met de school in 'de buitenwereld'. Hij ziet de link tussen het onderwijsaanbod in de gemeenschapsinstelling of het gesloten federaal centrum en het schoolgebeuren in zijn 'buitenschool'.

Leerlingbegeleider

Deze samenwerking met de scholen betekent voor de gemeenschapsinstelling een enorm coördinerende taak. Leerlingen komen vanuit geheel Vlaanderen. Sommige scholen zijn vertrouwd met de gemeenschapsinstellingen of de gesloten federale centra, andere niet. Afspraken zijn divers, uiteenlopend en op maat van iedere leerling. Soms zijn ouders hierbij te betrekken, soms ook niet. Om dit in goede banen te leiden is er sinds begin 2012 in iedere gemeenschapsinstelling een leerlingbegeleider als coördinator tussen de gemeenschapsinstelling en de school of het CLB. In de gesloten federale centra nemen de leerkrachten deze taken op zich.

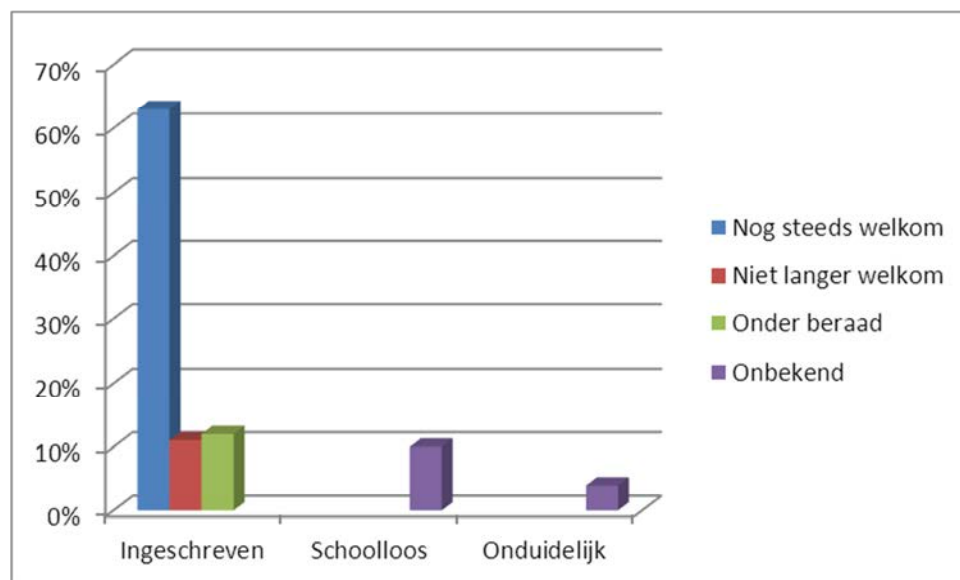
⁴ Onderwijsspiegel 2012. Jaarlijks rapport van de onderwijsinspectie. 2012. p. 70-73.

Scholen ervaren de communicatie met de gemeenschapsinstellingen en gesloten federale centra vaak als eenrichtingsverkeer en hebben het gevoel essentiële informatie over de leerling te missen waardoor ze niet gepast op kunnen treden ten aanzien van de leerling. Binnen onze samenwerking met het onderwijsveld zetten we dan ook extra in op 'communicatie'. Zo kan het onderwijsteam binnen de gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum leren van de 'zorg' die een school voor de betrokken jongere opnam of nog steeds opneemt. De school blijft verder op de hoogte van onze doelstellingen en manier van werken, maar ook van de knelpunten die wij ervaren.

De jongeren van een gemeenschapsinstelling of gesloten federaal centrum, met zowel een hulp- als een onderwijsvraag, vragen nog verdere aandacht. Het hulpverleningsaanbod bemoeilijkt vaak het onderwijsaanbod of omgekeerd. Leerlingen (en hun ouders) hebben nood aan één op maat uitgetekend aanbod waarin zowel welzijn als onderwijs een plaats kent. Zowel de leerlingbegeleider als de leerkrachten bewaken de onderwijsnoden van de jongere in zijn handelingsplan. Daarvoor is er overleg met de maatschappelijk werkers, de psychologen en de opvoeders van de instelling.

Samenwerking in cijfers

Een registratie tijdens de eerste 6 maanden van de nieuwe functie leerlingbegeleider op de campus te Ruiselede schetst een beeld van de jongeren die er opgenomen werden (zie grafiek). Van de jongeren die nog steeds welkom zijn in hun school wordt in 36% van de gevallen een samenwerking opgestart.

Er kan op verschillende manieren tussen de school en de gemeenschapsinstelling samengewerkt worden. In 5% van de gevallen geeft de school de leerplandoelstellingen aan de instelling door, zodat deze een onderwijsaanbod kan ontwikkelen dat deze doelstellingen nastreeft. Voor 60 % bezorgt de school de benodigde boeken, werkbundels, taken, toetsen, ... aan de instelling zodat deze dit aan de leerling kunnen aanbieden. Voor 10% worden zowel de leerplandoelstellingen en materialen bezorgd. In de resterende 25% bezorgt de school/CLB een verslag betreffende de leerling aan de instelling.

Redenen waarom er niet kan samengewerkt worden tussen de school en de gemeenschapsinstelling of het gesloten federaal centrum zijn divers. Ongeveer één derde van de jongeren is niet meer welkom op school. Voor hen moet eerst uitgeklaard worden welke verdere onderwijswensen en – mogelijkheden ze nog hebben. Ongeveer één vijfde van de leerlingen kenden zoveel problematische afwezigheden waardoor enige kans op slagen nihil was. Ongeveer één op tien was pas sinds kort op de betrokken school ingeschreven waardoor de school weinig zicht had op de leerling. Andere redenen zijn nog het niet bereid zijn van de jongere om met zijn school samen te werken, de intentie van de bijna 18-jarige leerling om met school te stoppen en te gaan werken, het volgen van een persoonlijk ontwikkelingstraject of een stage, nood aan een heroriëntering naar een andere

studierichting of een te kortdurend verblijf in de gemeenschapsinstelling om een samenwerking met school op te zetten.

Het schooljaar 2012-2013 trachten de gemeenschapsinstellingen en gesloten federale centra hun samenwerking met scholen en CLB's verder uit te bouwen; door contact met hen op te nemen bij de opname van één van hun leerlingen, maar ook bijvoorbeeld door het organiseren van studiedagen. Leerkrachten, leerlingbegeleiders, CLB-medewerkers, maar ook ouders of andere steunfiguren kunnen ook altijd zelf contact opnemen om een onderwijsaanbod op maat van hun leerling of kind zo snel mogelijk vorm te geven.

Marc TRIPS*

*Marc Trips, stafmedewerker afdeling gemeenschapsinstellingen - 02 / 553 34 45

Contactpersonen in de instellingen:

Bieke Leysen, onderwijsdirecteur De Grubbe - 02 / 758 86 22

Lisselotte Lowagie, onderwijsdirecteur De Zande - 051 / 65 01 00

Sevda Unlu, onderwijsdirecteur De Kempen - 014 / 34 65 02

Luc Van Craenenbroeck, directeur-begeleiding GFC Tongeren - 012 / 25 91 28